

JURISPRUDÈNCIA DEL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL

Primer semestre de 2020

Eva Pons Parera*

Agustí Pou Pujolràs**

Resum

El text recull el comentari de les resolucions del Tribunal Constitucional que afecten els usos i els drets lingüístics i el règim jurídic de la llengua dictades durant el primer semestre de 2020.

Paraules clau: Tribunal Constitucional; Jurisprudència; dret lingüístic; llengua oficial.

JURISPRUDENCE ON CONSTITUCIONAL COURT

FIRST HALF OF 2020

Abstract

The text includes the rulings that affect the uses, the linguistic rights and the legal system of the Language issued by the Spanish Constitutional Court during the first half of 2020.

Keywords: Spanish Constitutional Court; jurisprudence; Linguistic Law; official language.

* Eva Pons, professora de dret constitucional de la Universitat de Barcelona. evapons@ub.edu

** Agustí Pou, professor associat de filologia catalana de la Universitat de Barcelona. agustipou@ub.edu

Citació recomanada: Pons Parera, Eva; Pou Pujolràs, Agustí (2020). Jurisprudència del Tribunal Constitucional. Primer semestre de 2020. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 74, 184-188. <https://doi.org/10.2436/rld.i74.2020.3565>

Després que durant l'any 2019 es resolguessin les darreres impugnacions de disposicions lingüístiques de desenvolupament de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006 —que, juntament amb la normativa bàsica sobre l'ensenyament, han centrat la conflictivitat lingüística durant el darrer període—, en el segon semestre de l'any 2020 manquen pronunciaments de fons del Tribunal Constitucional sobre el règim de les llengües. Tanmateix, s'ha dictat dues resolucions, les STC 158/2019 i 13/2010, en què la disposició legislativa impugnada feia referència a la llengua des de la perspectiva de la protecció dels drets històrics, concretament la Llei de les Corts d'Aragó 8/2018, de 28 de juny, d'actualització dels drets històrics d'Aragó.

En el marc d'aquesta introducció, cal fer un esment al rebuig inicial per motius lingüístics, en data 10 de març de 2020, del recurs d'empara interposat per Jordi Cuixart Navarro, president d'Òmnium Cultural, en presó des del 16 d'octubre de 2017, contra la Sentència 459/2019, de 14 d'octubre, del Tribunal Suprem, dictada en l'anomenat 'judici del procés', que el condemna per un delictes de sedició. Anteriorment s'han publicat comentaris sobre els aspectes lingüístics de la Sentència que és objecte del recurs en la crònica de jurisprudència de la *Revista* dels [núm. 71](#) (pàg. 333-335) i [núm. 73](#) (pàg. 250-259), i en l'apunt de blog d'Agustí Pou "[Un any del judici del procés: on queden els drets lingüístics?](#)"¹

En el recurs d'empara interposat per la defensa lletrada del Sr. Cuixart s'adueix entre d'altres lesions de drets fonamentals, la vulneració durant el judici dels drets lingüístics vinculats amb les garanties processals de l'article 24 CE, apartats primer i segon, pel que fa al dret a la tutela judicial efectiva, a un procés amb totes les garanties i a la defensa. En síntesi, en el recurs es denuncia la fal·làcia argumental en què incorre el TS en pretendre reconduir l'al·legació plantejada a un problema de violació del dret de defensa en un sentit radical de prohibició d'indefensió material (art. 24.1 CE), que suposa la falta de competència idiomàtica, activa o passiva, sinó que es tracta d'una excepcionalitat processal que vulnera el jutge predeterminat per la llei i lesiona el dret de defensa també en aquest sentit lingüístic. És a dir, segons sosté la demanda interposada, la vulneració prèviament denunciada del dret al jutge predeterminat per la llei (art. 24.2 CE), que era el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, ha impedit al Sr. Cuixart exercir els drets lingüístics que deriven de l'oficialitat de la llengua catalana i que troben empara en l'article 9 de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries, que estableix que el procediment penal s'ha de menar íntegrament en aquesta llengua a sol·licitud de la part acusada. En el recurs d'empara interposat es denuncia, així mateix, la concepció esbiaixada del principi de publicitat com a causa d'exclusió del judici oral en llengua catalana, el forçament de la lletra de la Directiva 2010/64/UE, de 20 d'octubre de 2010, relativa al dret a interpretació i a traducció en els processos, i la seva transposició al nou article 123 de la LECr (LO 13/2015, de 5 d'octubre) per tal de justificar la restricció imposada a l'ús de la llengua catalana i la lectura restrictiva del principi de plurilingüisme en el sistema judicial espanyol dins la Sentència, que sosté que no s'han vulnerat els drets lingüístics dels processats sense que en la seva argumentació aparegui cap consideració substantiva sobre el fonament i l'abast d'aquests drets lingüístics (al·legació que es fonamenta amb el contrast amb les STC 48 i 49/2000, en què s'admetia que la connexió de l'ús lingüístic amb l'exercici d'un dret fonamental ha de modular la interpretació i l'aplicació de les previsions legals restrictives, i amb la Sentència de la Sala Penal de l'Audiència Nacional de 24 d'abril de 2008, que va analitzar la qüestió de l'ús de la llengua catalana en el judici oral des d'una perspectiva garantista).

Per mitjà d'una diligència d'ordenació de la Secció Primera del Tribunal, de 10 de març de 2020, es considera presentat l'escrit redactat en català pel qual es formula demanda d'empara i es requereix a la representació lletrada del recurrent que: "Aporte la demanda de amparo traducida al castellano, de conformidad a lo dispuesto por este Tribunal en el Auto 935/87 de 21 de julio", amb la fixació d'un termini màxim de 10 dies. El TC condiona l'admissibilitat del recurs a la traducció requerida: "Advirtiendo al referido Procurador que de no subsanar el defecto en el plazo indicado, se acordará la inadmisión del presente recurso". Un cop es va presentar la versió castellana de la demanda, el recurs es va admetre a tràmit i, en publicar-se aquesta crònica, no ha estat resolt.

En relació amb els fets descrits, escau recordar que en la normativa reguladora del TC (Llei orgànica 2/1979, de 3 d'octubre i Reglament d'organització i funcionament del Tribunal Constitucional de 5 de juliol de 1990, amb les seves respectives modificacions) no estableix l'obligació de presentar en castellà els escrits, ni conté cap altra prescripció lingüística. Quant a la citada ITC 935/1987, aquesta inadmetia un recurs d'empara

¹ Apunt publicat al blog de l'RLD el 15 d'octubre de 2020.

formulat *ad cautelam*, si bé la causa principal no era la llengua sinó la manca de signatura del procurador d'ofici sol·licitat pels demandants (que comportava que s'havia excedit el termini per interposar la demanda). El TC hi admetia, en una interpretació favorable als drets fonamentals, que la sol·licitud de justícia gratuïta “puede hacerse en la lengua que los ciudadanos utilicen” —sense fer referència al seu caràcter oficial— però afirmava que “tal criterio no puede ya aplicarse a la formalización en regla de la oportuna demanda, ni a los posteriores actos procesales”. L'argument bàsic de la interlocutòria era l'aplicació supletòria de la LOPJ en aquest àmbit, en dir: “Además de ello, hay que hacer alguna observación sobre la lengua en que se hallan redactados los escritos que los interesados en este asunto han dirigido al Tribunal. Ante todo, habrá que señalar que no es esta materia sobre la cual el Tribunal pueda decidir con libertad, adoptando decisiones de política jurídica, que no le corresponden, pues el Tribunal se encuentra sometido a la Constitución y a su Ley Orgánica y, por la remisión que esta última hace en su art. 80, en materia de «forma de los actos» debe aplicar lo dispuesto en la Ley de Enjuiciamiento Civil y en la Ley Orgánica del Poder Judicial. Por ello, la cuestión aquí planteada ha de resolverse haciendo aplicación del art. 231 de la Ley Orgánica del Poder Judicial, como señalamos ya en el Auto de 17 de diciembre de 1986, dictado en el recurso de amparo 997/86. Dicho artículo establece, como regla general, la utilización del castellano, por ser la lengua oficial del Estado en concordancia con lo que dispone el art. 3 de la Constitución. Permite que las partes, sus representantes y quienes les dirigen, utilicen la lengua oficial de una Comunidad Autónoma, siempre que ello se produzca en el territorio en que tengan lugar las actuaciones judiciales, lo que concuerda con las disposiciones de las Leyes de normalización lingüística. Y, finalmente, en el apartado 4, el citado artículo permite que las actuaciones judiciales realizadas y los documentos presentados en el idioma oficial de una Comunidad Autónoma, sin necesidad de traducción al castellano, tengan plena validez y eficacia y que puedan surtir sus efectos fuera de la jurisdicción de los órganos judiciales sitos en la Comunidad Autónoma, lo que, referido, como el precepto dice, a actuaciones judiciales ya realizadas y a documentos aportados a los procesos, no presentan ninguna especial dificultad cuando tales actuaciones o documentos hayan de surtir sus efectos ante este Tribunal en virtud de lo dispuesto por el art. 80 de la LOTC para el recurso de amparo.”

Tot i el temps transcorregut, i de la dicció del nou article 33.5 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006 (“Els ciutadans catalans tenen dret a relacionar-se per escrit en català amb els òrgans constitucionals i amb els òrgans jurisdiccionals d'àmbit estatal, d'acord amb el procediment establert per la legislació corresponent. Aquestes institucions han d'atendre i han de tramitar els escrits presentats en català, que tenen, en tot cas, plena eficàcia jurídica”), el mateix TC, en l'STC 31/2010, sobre el text estatutari, va afirmar un criteri territorial estricte vinculat amb la seu de l'autoritat a l'efecte de delimitar els poders públics vinculat a les conseqüències inherents a la doble oficialitat (FJ 21, on es deia també que “Tratándose de órganos constitucionales o jurisdiccionales de naturaleza y significación exclusivamente estatales, a los que se refiere el precepto que examinamos, también debe tenerse en cuenta que, con independencia del lugar donde radique su sede y de donde reciban el impulso para actuar, su actividad se ejerce con referencia no a una determinada Comunidad Autónoma, sino a todo el territorio nacional, por lo que no puede tener cabida en ellos la cooficialidad idiomática”). Un pronunciament interpretatiu que ressitua la qüestió en els termes previs de la Interlocutòria de 1987, on es deia que “La formalización de la demanda es actuación judicial que se realiza en la sede del Tribunal y que debe por ello cumplir las prescripciones sobre la lengua oficial del Estado, al no encontrarse en ninguno de los supuestos especiales que el antes citado artículo 231 [LOPJ] establece”.

Des de la perspectiva de la defensa del Sr. Cuixart, sembla denunciar-se una doble victimització lingüística producte del reenviament que fa el TC a les mateixes normes de procediment aplicades pel TS, sense que en aquesta argumentació merament remissiva es tingui en compte la posició constitucional pròpia de l'òrgan garant dels drets fonamentals i que té també la funció de resoldre els conflictes territorials (vegeu un element de contrast en el dret comparat a Eva Pons, “La jurisprudència del Tribunal Constitucional belga en la matèria lingüística”, a Milian i Massana (coord.) *Jurisprudències constitucionals en la matèria lingüística: principis i criteris*, Institut d'Estudis Autònoms, Barcelona, 2011). Convé afegir que no se suscita, en el present supòsit, la qüestió de la disponibilitat de serveis de traducció per part del TC. Així, doncs, té sentit reproduir la reflexió amb què cloïem l'apunt esmentat al blog: “També constatem, però, que la posició de la Sentència sobre aquest punt s'insereix en la pràctica monolingüe i en la visió restrictiva que manté el TS sobre l'ús de les llengües oficials pròpies a l'Administració de justícia i els drets lingüístics dels seus parlants. I, amb la

perspectiva que ens ofereixen les decisions preses i les raons que les sustenten, observem que el Tribunal va considerar que ni la singularitat de la causa ni la seva dimensió política i jurídica no mereixien un canvi de rumb”. *Mutatis mutandis*, el TC continua establert en aquesta visió del monolingüisme oficial, des del qual rep i haurà d'examinar les vulneracions al·legades de drets lingüístics.

[Sentència del Tribunal Constitucional 158/2019, de 12 de desembre. Ple. Recurs d'inconstitucionalitat. Ponent: Maria Luis Balaguer Callejón. BOE núm. 10 d'11 de gener de 2020.](#)

[Sentència del Tribunal Constitucional 13/2020, de 18 de gener. Ple. Recurs d'inconstitucionalitat. Ponent: Antonio Narváez Rodríguez. BOE núm. 52, de 29 de febrer de 2020.](#)

La Sentència de 12 de desembre de 2019 es dicta en el recurs d'inconstitucionalitat interposat pel Grup Parlamentari Popular en el Congrés dels Diputats contra la totalitat de la Llei de Corts d'Aragó 8/2018, de 28 de juny, d'actualització dels drets històrics d'Aragó. En el preàmbul d'aquesta Llei es diu que “Aragón es una nacionalidad con más de doce siglos de historia” i es destaca que “sucesivas generaciones de aragoneses y aragonesas fueron construyendo una nación fundada en la defensa de sus libertades, dotada de instituciones singulares (Rey, el Príncipe de Gerona, Cortes, Justicia Mayor, Diputación del Reino, Maestre Racional, los Municipios y Comunidades) y depositaria de un rico patrimonio natural, cultural, jurídico y lingüístico.” Després de ressenyar diverses fites històriques de l'autogovern o les institucions pròpies, el preàmbul es refereix a la necessitat de “de dar un nuevo impulso al proceso de construcción de nuestro autogobierno, a fin de que Aragón, mediante la actualización de los derechos históricos de su pueblo, amparados y respetados por la Constitución, acceda al máximo nivel de autogobierno. El objetivo de una ley de actualización de los derechos históricos es tratar de afirmar y proteger la identidad aragonesa (...). También es adaptación de esa raíz regulatoria a un nuevo entorno social, receptivo y abierto a otras culturas, religiones y etnias que vuelven a un territorio que en el pasado también fue receptor (...)”.

El diputats del Partit Popular varen al·legar que “la finalidad de norma impugnada es la configuración de una base legitimadora de la existencia preconstitucional de la comunidad autónoma, con fundamento en los derechos históricos de Aragón. Según los recurrentes, la ley impugnada contemplaría la soberanía nacional como partes alícuotas que residen en los distintos pueblos de España, intentando equiparar soberanía y autonomía. Sobre la base de una interpretación historicista inadmisibles en nuestro ordenamiento jurídico, se abordan materias ajenas al derecho foral, superando el límite competencial constitucional.” Els recurrents concreten aquesta crítica general a la Llei en distints motius d'inconstitucionalitat: infracció dels principis de jerarquia i seguretat jurídica de l'article 9.3 CE, del principi de constitucionalitat de l'article 9.1 CE, de la disposició addicional primera CE sobre els drets històrics, de l'article 2 CE, del principi de sobirania popular de l'article 1.2 CE i de diverses competències estatals recollides en l'article 149.3 CE, a més de considerar-la contrària a l'article 147 CE, en excedir els continguts de l'Estatut d'autonomia d'Aragó (EAAr).

La impugnació es particularitza alhora en diversos preceptes, entre els quals l'article 1, que inclou una de les dues úniques referències lingüístiques de la Llei 8/2018, en esmentar els elements que integren els drets històrics de l'Aragó, literalment: “Aragón, en virtud de sus instituciones tradicionales, su historia, su Derecho, su cultura y de la convivencia histórica de las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón, ostenta en el Estado español y en la Unión Europea una identidad y un espacio jurídico, político y cultural propios, que deberán reivindicarse y reconocerse.” Els lletrats del Govern autonòmic i de les Corts d'Aragó, a més d'al·legar que la impugnació total de la Llei és contrària a l'article 33.1 de la Llei orgànica del Tribunal Constitucional (LOTC), pel seu caràcter genèric, consideren mancada de fonamentació jurídica la impugnació de l'article 1, que es limitaria a desenvolupar la Constitució i l'Estatut d'autonomia, en reproduir l'article 1 EAAr en la definició d'Aragó com a nacionalidad històrica. Per la seva banda, l'Advocat de l'Estat, que sosté la inconstitucionalitat parcial de la Llei, n'exclou el precitat apartat quart de l'article primer. En canvi, no és directament afectat pel recurs l'article 30, sobre el “Patrimoni lingüístic”, dedicat a la llengua aragonesa, en dir: “La lengua aragonesa, en la que se pronunció el Derecho aragonés, se escribieron los Fueros y se expresaron las Cortes de Aragón, el Justicia de Aragón y las demás instituciones a lo largo de la historia, la única que solo es hablada en nuestro territorio, es un patrimonio de toda la humanidad que debe ser objeto de especial atención, dignificación, protección, difusión y uso por parte de todas las instituciones aragonesas”.

El TC estima el recurs interposat i declara inconstitucionals una part molt substancial d'articles de la Llei aragonesa, a més de subjectar a un pronunciament interpretatiu la referència als 'drets històrics' de la disposició addicional segona (FJ 7), en virtut de la doctrina que limita l'aplicació de la disposició addicional primera CE, que reconeix els drets històrics dels territoris forals, al País Basc i Navarra (STC 31/2010, FJ 5). En aplicació d'aquest cànon de constitucionalitat, es considera incompatibles amb la disposició addicional primera CE els apartats primer, segon i tercer de l'article 1 de la Llei, alhora que se salva tàcitament, sense argumentar-ho, la compatibilitat amb el text constitucional de l'apartat quart, on s'inclou la referència a les llengües i modalitats lingüístiques d'Aragó. Finalment, i com a element de contrast amb la reiterada STC 31/2010, que en el FJ 7 i la part dispositiva va declarar la inconstitucionalitat de la menció a Catalunya com a "nació" del preàmbul de l'Estatut català, l'actual pronunciament retorna a la jurisprudència tradicional que considera que el preàmbul d'un text legal no pot ser objecte directe del recurs d'inconstitucionalitat (STC 51/2019, d'11 d'abril i d'altres que s'hi citen).

En l'ulterior STC 13/2020, de 18 de gener, referent al recurs d'inconstitucionalitat formulat pel Govern estatal, el TC declara la pèrdua sobrevinguda de l'objecte per causa del dictat de la Sentència 158/ 20109, sense que s'hi susciti cap debat sobre les prescripcions lingüístiques de la Llei aragonesa.